

Het Italiaanse futurisme in de vroege 20ste eeuw is niet louter een artistieke avant-gardebeweging, het is een levenshouding. ‘Futuristisch’ staat gelijk aan jong, modern en rebels. Alles moet op de schop, niet alleen de kunsten, maar de hele samenleving. Giacomo Balla maakt serieus werk van de futuristische vormgeving van het dagelijks leven en maakt een groot aantal ontwerpen en gebruiksvoorwerpen voor het eigentijdse interieur. Zoals het kamerscherm *Paravento con linea di velocità*, nu in het Kröller-Müller.

Giacomo Balla (1871-1958) heeft al enige faam opgebouwd als neo-impressionistisch schilder, als hij zich in 1913 abrupt bekeert tot het futurisme. Onder het motto ‘Balla is dood’ doet hij al zijn ‘oude’ schilderijen in de verkoop. Vanaf dat moment ontwikkelt hij niet alleen een geheel nieuwe, futuristische schilderkunst, ook in de vormgeving van het dagelijks leven moet afgerekend worden met de traditie. Evenmin als zijn directe collega’s gehinderd door bescheidenheid, maakt hij in 1915 zijn ambities wereldkundig door de publicatie van een utopisch manifest, *Ricostruzione futurista dell’universo*.

In onvervalste futuristische retoriek uit hij zijn verontwaardiging over zogenaamde intellectuelen die nog steeds in ‘onhygiënische huizen’ in rococo- of quasi-Louis XIV-stijl wonen en zich vergapen aan decoraties uit de tijd van ‘jonkvrouwen en troubadours’. ‘Het is de omgeving, die de mens vormt. In plaats van de verstofte ruimtes waarin je het knagen van houtwormen hoort en die uitsluitend uitnodigen tot gezapigheid en luiheid, zullen we levendige ruimtes ontwerpen, vol licht en kleur, met vormen die een uitdrukking zijn van de intensiteit, de rationaliteit en de dynamiek van het moderne leven.’¹

Balla begint bij zijn eigen universum: in *Casa Balla*, zijn huis en atelier aan de Via Porpora in Rome, is alles zelfgemaakt: tafels, stoelen, banken, scheidingswanden, asbakken, lampen en kleren. In de loop van de Eerste Wereldoorlog gaat Balla, met assistentie van zijn oudste dochter Luce, ook futuristische gebruiksvoorwerpen voor de verkoop maken. Door zijn radicale bekering tot het futurisme is Balla het grootste deel van zijn

Giacomo Balla: na 100 jaar nog altijd modern

Futuristische kern in het
Kröller-Müller Museum versterkt

Paravento con linea di velocità

Giacomo Balla

1916-17. Olieverf op vier doeken in door de kunstenaar beschilderde lijsten, 151 x 126 cm

Bijdrage: € 252.542 waarvan € 30.000 uit het Maljers-de Jongh Fonds

KRÖLLER-MÜLLER MUSEUM, OTTERLO

Het kamerscherm *Paravento con linea di velocità* van Giacomo Balla is aangekocht met steun van de Vereniging Rembrandt (mede dankzij haar Maljers-de Jongh Fonds) en de BankGiro Loterij.

---

klanten uit de Romeinse high society kwijtgeraakt. Er is nog maar een kleine kring van progressieven uit de adel en de bourgeoisie bij wie belangstelling bestaat voor zijn experimenten. Vanaf 1918 zet hij zelfs een kleine productiefirma op van keramiek, kleding en andere futuristische objecten, waarmee hij enigszins in zijn levensonderhoud kan voorzien. In het tijdschrift *Roma Futurista* verschijnen vanaf 1919 advertenties die de lezers uitnodigen om *La Casa Futurista di Balla* te bezoeken.

DYNAMISCHE SENSATIE

Een centraal begrip in de futuristische vormtaal is 'dynamische sensatie'. De precieze uitwerking hiervan blijft vaag, maar duidelijk is in elk geval dat alles wat statisch is overboord gegoooid moet worden. Futuristische kunstenaars willen de eigentijdse dynamiek, de

Waarom gesteund?

Het Kröller-Müller Museum zet zich in voor de uitbreiding en versterking van zijn collectie met een futuristische kern. Helene Kröller-Müller heeft indertijd expliciet geschreven dat ze het belang van het futurisme voor de ontwikkeling van de moderne kunst heeft onderschat en in zekere zin haar spijt betuigt dat deze stroming in haar verzameling niet was vertegenwoordigd. Tijdens het directo-

raat van Oxenaar zijn twee belangrijke werken van Balla en Boccioni verworven, maar daarmee kon het verhaal van het futurisme maar heel fragmentarisch verteld worden.

De betekenis van het futurisme voor de ontwikkeling van de moderne kunst zou idealiter in de verzameling van het Kröller-Müller heel goed tot zijn recht komen, omdat daar het pointillisme en het kubisme, belangrijke inspiratiebronnen voor het futurisme, en De Stijl, dat deels schatplichtig is

aan het futurisme, sterk en breed vertegenwoordigd zijn. Recent heeft het museum futuristisch werk verworven, bijvoorbeeld van Huszar, waarmee de relatie met De Stijl duidelijker wordt, en een tweede werk van Balla, dat onlangs met onze steun werd aangekocht.

Net als de twee schilderijen van Balla die zich reeds in de collectie van het Kröller-Müller Museum bevinden staat in *Paravento con linea di velocità* de weergave van beweging ('snelheidslijnen')

centraal, maar dan nog abstracter. Het interessante van dit werk is dat het niet alleen een schilderij is, maar ook onderdeel is van Balla's ontwerpen voor het interieur. Hij speelde hierin met de decoratieve werking van zijn inventies en dat zal hem toen zeker niet in dank zijn afgenomen, maar met het voortschrijden van de kunst bleek dit soort werk een verfrissende en geestige visionaire kwaliteit te hebben gekregen.

**Forme rumore
di motocicletta**

Giacomo Balla
1913-14. Olieverf en
gouache op papier,
73 x 101 cm
KRÖLLER-MÜLLER
MUSEUM, OTTERLO

sensatie van snelheid en van continue verandering tot uitdrukking brengen. In de praktijk komt dat erop neer dat getracht wordt om een bewegend object op verschillende momenten in één beeld te vangen.

In de schilderijen die Balla na 1913 maakt, onderzoekt hij de weergave van beweging en snelheid aan de hand van twee thema's: de vlucht van zwaluwen en voortsnelende automobielen en motoren. In zijn studies van zwaluwen zijn de zich herhalende bewegingen van de vlucht van de vogels te vergelijken met de opeenvolging van afzonderlijke beelden in het destijds nieuwe medium van de film. De beweging van gemotoriseerde voertuigen in de ruimte geeft hij weer door reeksen zich herhalende, ritmische curves en lijnen, zoals in *Forme rumore di motocicletta* in het Kröller-Müller Museum, dat net als *Volo di rondini* met steun van de Vereniging Rembrandt is aangekocht. De snelheid van de motorfiets (*motocicletta*), een sensationele nieuwe uitvinding, wordt uitgedrukt in de ronddraaiende beweging van de tandwielen en de ketting en in het geheel van cirkelende lijnen. De witte stervormen, die als metalige vonken uit de tandwielen lijken te exploderen, zijn de feitelijke *forme rumore*. Ze staan voor het knallen en sputteren van de uitlaat. De gele en groene vlakken refereren aan de heuvels aan de stadsrand van Rome, die het toneel vormen voor het ritje van de motorfiets.

PARAVENTO CON LINEA DI VELOCITÀ

Het kamerscherm in het Kröller-Müller, bestaand uit vier aan beide zijden beschilderde doeken, vertegenwoordigt een nieuwe fase in Balla's weergave van de 'dynamische sensatie', waarin het bewegend object zelf niet meer herkenbaar is. In plaats daarvan worden beweging en snelheid verbeeld in een abstracte, dynamische arabesque, de *linea di velocità*.

Volo di rondini

Giacomo Balla
1913. Gouache op
karton, 49 x 69,5 cm
KRÖLLER-MÜLLER
MUSEUM, OTTERLO

Het rechterpaneel van het scherm is niet rechthoekig, maar heeft een bolvormige uitstulping aan de basis die dit deel letterlijk wat steviger maakt, het is dan ook hoger dan het linkerdeel. De rechtercontour doet denken aan een parfumfles of aan een *stamnos*, de dikbuikige vaas met verticale nek die de Grieken gebruikten als mengvat en om voorraden in te bewaren. Waarschijnlijk heeft Balla, die in dezelfde tijd bezig is met de ontwikkeling van zijn futuristische keramiek, de Griekse vazen uit Vulci gezien in het Etruskisch Museum in de Villa Giulia. Hoe dan ook, de bolling is een vondst, die het scherm een sterke dynamiek geeft en die de golvende contouren van het heuvellandschap, hier in licht- en donkergroen, voortzet.

Voor- en achterzijde van het werk geven twee fasen weer van het passeren van een automobiel. Aan de voorkant komt het voertuig eraan: de directe sensatie voor oog en oor wordt weergegeven in de scherpe, fel roze en rode lijnen die het landschap en de intens blauwe lucht doorsnijden. Aan de achterkant is het evenement voorbij. De *linea di velocità* splitst op, wordt zachter van kleur en belijning en vervliegt in de ruimte. Het geluid sterft weg. De rust keert weer.

Paravento con linea di velocità staat voor alles wat Giacomo Balla voorheeft met zijn futuristische reconstructie van het universum, waarin duisternis en stoffigheid worden weggeblazen door licht, kleur, snelheid en dynamiek. De sensatie die een passerende automobiel in de vroege 20ste eeuw teweegbrengt is nu nog maar moeilijk voor te stellen, maar honderd jaar later oogt Balla's 'shaped canvas' nog steeds overtuigend modern*

Lisette Pelsers
Directeur Kröller-Müller Museum

Noot

1. G. Lista, *Balla, Catalogo generale dell'opera*, dl. I, Modena 1982, pp. 86-89.